

Αρ. Φακ.: ΑΚΡ/ΑΥΤ. 1/2016

**ΑΥΤΕΠΑΓΓΕΛΤΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ
ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΟΣ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΕΛΟΥΝΤΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΓΑΜΟ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ ΓΑΜΟΥ**

Προϊστάμενος Αρχής Κατά των Διακρίσεων: *Άριστος Τσιάρτας*
Λειτουργός: *Νάσια Διονυσίου*

Λευκωσία, 29 Ιανουαρίου 2016

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΑΥΤΕΠΑΓΓΕΛΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

1. Ο **περί Γάμου Νόμος** διέπει τα νομικά ζητήματα που σχετίζονται με τη *συμφωνία για ένωση σε γάμο που συνάπτεται μεταξύ γυναίκας και άνδρα και τελείται από Λειτουργό Τέλεσης Γάμου (...) ή από εγγεγραμμένο ιερέα (...)*. Ρυθμίζει, ειδικότερα, τις προϋποθέσεις και τους περιορισμούς στη σύναψη γάμου, τις περιπτώσεις ελαττωματικότητας του γάμου και τη διαδικασία ακύρωσης ή λύσης του.
2. Ο Νόμος προνοεί, επιπρόσθετα, και για τη διαδικασία τέλεσης του λεγόμενου «πολιτικού γάμου», του γάμου δηλαδή *που τελείται από Λειτουργό Τέλεσης Γάμου*. Για την τέλεση αυτού του γάμου, προβλέπεται από το άρθρο 4 ότι, τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα παρουσιάζονται ενώπιον του Λειτουργού Τέλεσης Γάμου και δίνουν σχετική ειδοποίηση, σύμφωνα με τον Τύπο Α', ο οποίος συμπεριλαμβάνει ανάμεσα στα προσωπικά στοιχεία που πρέπει να δηλώνονται και το «θρήσκευμα». Μετά την τέλεση του γάμου, ο Λειτουργός Τέλεσης Γάμου εκδίδει πιστοποιητικού γάμου, σύμφωνα με το άρθρο 12, που ορίζει ότι πρέπει να *είναι όσο το δυνατό πλησιέστερο προς τον Τύπο Γ' του Πρώτου Πίνακα*. Βάσει του εν λόγω Πίνακα, στο πιστοποιητικό γάμου αναγράφεται, ανάμεσα σ' άλλα, και η «θρησκεία» των προσώπων.
3. **Η δική μου παρέμβαση, υπό την ιδιότητα της Αρχής Κατά των Διακρίσεων, αφορά στο γεγονός ότι, αφενός, η υποχρέωση των προσώπων που συνάπτουν πολιτικό γάμο να αποκαλύπτουν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, και, αφετέρου, η συμπερίληψη στο πιστοποιητικό γάμου αναφοράς στις πεποιθήσεις αυτές συνιστά παραβίαση δικαιωμάτων και εκθέτει τα πρόσωπα σε διακρίσεις.**
4. Συγκεκριμένα, στην παρούσα Έκθεση εξετάζεται κατά πόσο με τη συμπερίληψη του θρησκευάτος σ' ένα δημόσιο έγγραφο, όπως είναι το πιστοποιητικό γάμου, παραβιάζονται τα δικαιώματα του προσώπου σε σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και

σε ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Επιπρόσθετα, διερευνάται το ζήτημα της έκθεσης των πρόσωπων σε κίνδυνο δυσμενών διακρίσεων, ενώ ακροθιγώς τίθεται, παράλληλα, και ο προβληματισμός της συμβατότητας των συναφών νομοθετικών διατάξεων με τη νομοθεσία που διέπει την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

II. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΕΠΗΡΕΑΖΟΜΕΝΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

5. Το **δικαίωμα κάθε προσώπου σε σεβασμό της ιδιωτικής ζωής του** κατοχυρώνεται στο άρθρο 15 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας και στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Παρότι δεν υπάρχει εξαντλητικός ορισμός της έννοιας «ιδιωτική ζωή», είναι σαφές ότι αυτή εκκινεί από μια γενικά παραδεκτή «σφαίρα του απορρήτου» του προσώπου, στην οποία εμπεριέχονται προσωπικά του στοιχεία και πληροφορίες, και επεκτείνεται μέχρι το δικαίωμά του να αναπτύσσει σχέσεις με άλλους ανθρώπους κι ευρύτερα τον εξωτερικό κόσμο.
6. Ως αναπόσπαστη πτυχή του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή προστατεύεται, συνεπώς, η *ελευθερία καθενός να παρουσιάζεται στους άλλους όπως θέλει*, που σημαίνει ότι κάθε πρόσωπο αποφασίζει μόνο του εάν, πώς και σε ποιο βαθμό θέλει να παρουσιάζεται δημόσια η εικόνα της ζωής του γενικά ή έστω ορισμένες πλευρές της¹. Επομένως, πρόκειται πια για το **δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή της αυτοδιάθεσης πληροφοριών**, που συνίσταται στην δυνατότητα του ατόμου να γνωρίζει, να παρακολουθεί, να ελέγχει, καθώς και να συμπροσδιορίζει, ποιος και γιατί συλλέγει και διατηρεί πληροφορίες που το αφορούν. Από αυτή τη δικαϊκή αρχή εκπηγάζουν οι κανόνες που έχουν αναπτυχθεί για **προστασία των προσωπικών δεδομένων**.
7. Ειδικότερα, το ζήτημα αυτό ρυθμίζεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από την Οδηγία 95/46/ΕΚ για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας

¹ Κώστα Χ. Χρυσόγονου, «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα» (2002), σελ. 174

δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και, σε επίπεδο εσωτερικής έννομης τάξης από τον περί Επεξεργασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (Προστασία του Ατόμου) Νόμο [N.138(I)/2001]. Με βάση τις νομοθεσίες αυτές, **οι θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις του ατόμου θεωρούνται «ευαίσθητα δεδομένα»**, για τα οποία προβλέπονται ακόμη πιο αυστηρές προϋποθέσεις, ώστε η συλλογή και επεξεργασία τους να μπορεί να θεωρηθεί νόμιμη.

8. Δεδομένου ότι, στην προστασία της ιδιωτικής ζωής εμπίπτει γενικά η προστασία όλων των πτυχών της φυσικής και κοινωνικής ζωής ενός προσώπου που διαμορφώνουν τη φυσική και ψυχολογική του φυσιογνωμία, όπως είναι το όνομά του, η γενετική του ταυτότητα, η κατάσταση της υγείας του, η εθνική καταγωγή τους, οι οικογενειακές ή οι κοινωνικές του σχέσεις και ο σεξουαλικός προσανατολισμός του, έχει κριθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ότι, **κάθε αποθήκευση από τις κρατικές αρχές πληροφοριών που σχετίζονται με την ιδιωτική ζωή προσώπου συνιστά περιορισμό της ιδιωτικής του ζωής²** και δεν επιτρέπεται παρά μόνο υπό εξαιρετικούς και συγκεκριμένους όρους.
9. Πέραν των πιο πάνω, **η προστασία πληροφοριών που άπτονται των θρησκευτικών πεποιθήσεων ενός προσώπου βρίσκει ειδικότερο έρεισμα στο δικαίωμα ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας**, που κατοχυρώνονται στα άρθρα 18 του Συντάγματος και 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η θρησκευτική ελευθερία, όπως έχει εκτεταμένα αναπτυχθεί στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, έχει δύο επιμέρους προστατευόμενες πτυχές: την εσωτερική και την εξωτερική. Κι ενώ η εξωτερική πτυχή, η οποία καλύπτει τις διάφορες εκδηλώσεις της θρησκευτικής πίστης και λατρείας (π.χ. διδασκαλία, διάδοση, θρησκευτικές τελετές, ανέγερση ναών, αναγνώριση θρησκειών κλπ) μπορεί, υπό όρους, να τύχει κάποιων περιορισμών, η εσωτερική πτυχή (forum internum,

² Leander v. Σουηδίας (1987)

ενδιάθετο φρόνημα), δηλαδή η θρησκευτική συνείδηση ενός προσώπου ή οι πεποιθήσεις του που αφορούν στο «θείο», προστατεύεται κατά τρόπο απόλυτο. Με άλλα λόγια, **δεν μπορεί να τεθεί κανένα όριο ή εξαναγκασμός στην ελευθερία καθενός να πρεσβεύει ο,τιδήποτε θέλει ή και να μην πρεσβεύει τίποτε, να μεταβάλλει οποτεδήποτε τις πεποιθήσεις του αυτές και είτε να τις αποκαλύπτει είτε να τις αποκρύπτει.**

10. Για την περίπτωση, ειδικότερα, της αναγραφής του θρησκευάτος σε δημόσια έγγραφα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει επισημάνει³ ότι, η θρησκευτική ελευθερία προστατεύεται και στην αρνητική διάστασή της. **Προστατεύεται, δηλαδή, το δικαίωμα ενός προσώπου να μην υποχρεώνεται να αποκαλύψει την θρησκεία ή τις πεποιθήσεις του και να μην είναι αναγκασμένο να ενεργεί με τρόπο, ο οποίος ενδεχομένως να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι το πρόσωπο έχει ή δεν έχει τέτοιες πεποιθήσεις.** Κατά συνέπεια, τα κράτη δεν δικαιούνται να επεμβαίνουν στη σφαίρα του ενδιάθετου φρονήματος του προσώπου και να επιχειρούν να ανακαλύψουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του ή να το υποχρεώνουν να τις αποκαλύπτει.

11. Σε αντίθετη περίπτωση, αν, δηλαδή, γινόταν αποδεκτή οποιαδήποτε μορφή υποχρέωσης για αποκάλυψη του θρησκευάτος ή των πεποιθήσεων, θα σήμαινε, όπως έχει υποδείξει το Δικαστήριο⁴, εξαναγκασμό του προσώπου σε εξωτερικήυση μιας από τις πιο ενδόμυχες πτυχές του, με αποτέλεσμα να πλήττεται η ίδια η ουσία της θρησκευτικής ελευθερίας. **Ταυτόχρονα, η καταγραφή των θρησκευτικών φρονημάτων σε δημόσια έγγραφα, τα οποία χρησιμοποιούνται και επιδεικνύονται από τους κατόχους τους, εκθέτουν τα πρόσωπα αυτά σε κίνδυνο διακριτικής μεταχείρισης κατά τις επαφές τους με διοικητικές ή άλλες αρχές⁵.**

³ Ενδεικτικά, Sofianopoulos v. Greece (2002), Alexandridis v. Greece (2008)

⁴ Ενδεικτικά Young, James and Webster v. the United Kingdom (1981)

⁵ Ενδεικτικά, Sofianopoulos v. Greece (2002), Alexandridis v. Greece (2008)

12. Το ίδιο αποτέλεσμα θα είχε και οποιαδήποτε ρύθμιση, η οποία θα προέβλεπε τη δυνατότητα του προσώπου να αποταθεί στις αρχές για να τροποποιήσει τα στοιχεία που αναγράφονται σε δημόσια έγγραφα σε σχέση με τις πεποιθήσεις του⁶ ή εάν η συμπλήρωση του θρησκευάτος σε δημόσιο έγγραφο που περιέχει σχετικό «κουτάκι» ήταν προαιρετική και το «κουτάκι» μπορούσε να μείνει κενό⁷. Σε μια τέτοια περίπτωση, έχει εξηγήσει το Δικαστήριο, **τα πρόσωπα, που έχουν επιλέξει να μην δηλώσουν τις πεποιθήσεις τους, θα ξεχωρίζαν, χωρίς τη θέλησή τους και εξαιτίας κρατικής παρέμβασης, από εκείνους που στα αντίστοιχα έγγραφα έχουν επιλέξει να δηλώσουν τις πεποιθήσεις τους.** Από τη στιγμή, συνεπώς, που ένα πρόσωπο θα πρέπει είτε με πράξη του είτε με παράλειψή του να κάνει κάποιου είδους δήλωση σε σχέση με το ενδιάθετο φρόνημά του υπάρχει παραβίαση της συναφούς του ελευθερίας.

III. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΠΙΟ ΠΑΝΩ ΑΡΧΩΝ

13. Είναι σαφές από τα όσα έχουν προαναφερθεί ότι, η καταγραφή, επεξεργασία ή αποθήκευση από το κράτος στοιχείων που αφορούν στην ιδιωτική ζωή ενός ατόμου υπόκειται σε πολύ συγκεκριμένες και αυστηρές προϋποθέσεις και περιορισμούς. Στην περίπτωση, δε, που η καταγραφή αυτή αφορά στο ενδιάθετο φρόνημα, στις φιλοσοφικές σκέψεις ή θρησκευτικές πεποιθήσεις, το κράτος είναι υποχρεωμένο να απέχει από οποιαδήποτε ενέργεια που θα εξανάγκαζε με άμεσο ή έμμεσο τρόπο κάποιο πρόσωπο από το να τις δηλώσει, εξωτερικεύσει ή αποκαλύψει. Η χρησιμοποίηση, δε, εγγράφων που φανερώνουν τις εν λόγω πεποιθήσεις, όχι μόνο συνιστά παραβίαση του δικαιώματος σε ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, αλλά, επειδή, εκθέτει τον φορέα τους σε κίνδυνο να υποστεί διακρίσεις, συνιστά και προσβολή της αρχής της ίσης μεταχείρισης.

14. **Έπεται ότι, τόσο η υποχρέωση, που τίθεται από τον περί Γάμου Νόμο, στα πρόσωπα που σκοπεύουν να τελέσουν πολιτικό γάμο για δήλωση του θρησκευάτος τους, όσο και η συμπερίληψη στο πιστοποιητικό γάμου της**

⁶ Ενδεικτικά, Folgero and Others v. Norway (2002)

⁷ Ενδεικτικά, Sinan Isik v. Turkey (2010)

θρησκείας συνιστούν παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος σε ίση προστασία και μεταχείριση⁸. Ακόμη και αν η αποκάλυψη του θρησκειύματος ή η αναγραφή του στο πιστοποιητικό γάμου γινόταν προαιρετική ή αν τα πρόσωπα είχαν την ευχέρεια να ζητούν τροποποίησή του πιστοποιητικού γάμου τους ώστε να μην συμπεριλαμβάνεται το θρήσκευμά τους, και πάλι, για τους λόγους που εξηγούνται νωρίτερα, οι ρυθμίσεις αυτές θα προσέκρουαν στα ανθρώπινα δικαιώματα και την αρχή της ισότητας.

IV. ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

15. Αυτό, συνεπώς, που πρέπει να γίνει και αποτελεί την εισήγησή μου είναι η κατάργηση των δύο αυτών αναφορών σε «θρήσκευμα» και «θρησκεία» αντίστοιχα, μέσω σχετικής τροποποίησης του περί Γάμου Νόμου. Στο μεταξύ και δεδομένου ότι το άρθρο 12, προβλέπει ότι το πιστοποιητικό γάμου που εκδίδεται πρέπει να *είναι όσο το δυνατό πλησιέστερο προς τον Τύπο Γ' του Πρώτου Πίνακα*, όπου περιέχεται η αναφορά σε «θρησκεία», και άρα δεν απαιτεί να είναι πανομοιότυπος με αυτόν, έχω τη γνώμη πως από τα πιστοποιητικά γάμου που από τούδε και στο εξής θα εκδίδονται, για γάμους που θα συναφθούν στο μέλλον, αλλά και γι αυτούς που έχουν ήδη συναφθεί, η αναφορά σε «θρησκεία» μπορεί να απαλειφθεί και χωρίς τροποποίηση της νομοθεσίας
16. Δεδομένης ιδίως της ιστορικής διαδρομής της Κύπρου, αλλά και υπό το φως των τωρινών κοινωνικών συνθηκών, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η πληθυσμιακή σύνθεση της χώρας χαρακτηρίζεται από ανομοιογένεια, πλουραλισμό και διαφόρων μορφών ετερότητες. Συνεπώς, ο σεβασμός στην προσωπικότητα και, συνεπώς, στη διαφορετικότητα καθενός, καθώς και στις προσωπικές του στάσεις, επιλογές και αντιλήψεις, αποκτά ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα. Είναι, δε, δυνατόν, ακόμα και χωρίς πρόθεση ή συνειδητοποίηση, ο σεβασμός αυτός να προσβάλλεται μέσα από τυπικές διαδικασίες, οι οποίες είτε έχουν παγιωθεί είτε απλώς δεν έχουν εκσυγχρονιστεί. Απαιτείται, επομένως,

⁸ Άρθρο 28 Συντάγματος, άρθρο 14 Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

αυξημένη εγρήγορση και ευαισθητοποίηση από τις αρμόδιες, σε κάθε περίπτωση, αρχές ώστε τέτοιες διαδικασίες να εντοπίζονται και να αναθεωρούνται έγκαιρα. Κάτι τέτοιο, όχι μόνο θα αποκαταστήσει την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων που πραγματικά και δυνητικά επηρεάζονται, αλλά και θα συμβάλει στην προσπάθεια τερματισμού αναπαραγωγής προκαταλήψεων και στερεοτύπων.

17.Επιπρόσθετα των πιο πάνω, η κατάργηση στα πλαίσια της διαδικασίας τέλεσης πολιτικού γάμου οποιωνδήποτε αναφορών στις θρησκευτικές πεποιθήσεις των ατόμων, θα διευκολύνει και πρόσωπα από τρίτες χώρες, στο να ασκήσουν το δικαίωμά τους σε γάμο και σε σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής, όταν ιδίως στη δική τους χώρα δεν μπορούν να παντρευτούν επειδή εκεί δεν επιτρέπονται οι γάμοι ατόμων με διαφορετικό θρήσκευμα. Με την απάλειψή, δε, από το πιστοποιητικό γάμου της αναφοράς στη θρησκεία, τα πρόσωπα αυτά θα προστατευθούν σε περίπτωση επαναπατριsmού, από τυχόν δίωξη, διακρίσεις ή άλλες συνέπειες που θα μπορούσε να επιφέρει στη χώρα τους ο μεταξύ τους γάμος.

18.Υπό το φως του συνόλου των πιο πάνω, υποβάλλω την παρούσα Έκθεση στον Γενικό Διευθυντή Υπουργείου Εσωτερικών και στον Πρόεδρο της Ένωσης Δήμων, καλώντας τους σε διαβουλεύσεις, δυνάμει των διατάξεων του περί Καταπολέμησης των Φυλετικών και Ορισμένων Άλλων Διακρίσεων (Επίτροπος) Νόμου. Αντίγραφο της Έκθεσης διαβιβάζω στην Επίτροπο Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα για οποιεσδήποτε ενέργειες εμπίπτουν στα πλαίσια των δικών της αρμοδιοτήτων.

Ελίζα Σαββίδου

Επίτροπος Διοικήσεως και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Αρχή Κατά των Διακρίσεων